

Nr 23.

Ankom till Riksdagens kansli den 8 mars 1910 kl. 4 e. m.

Utlåtande i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kungl. Maj:t angående söndagshvila inom vissa arbetsområden.

Uti en inom Andra kammaren väckt, till lagutskottet hänvisad motion, nr 151, hafva herrar *Carl Lindhagen, Ernst Blomberg, Herm. Lindqvist, Bernh. Eriksson, Hj. Rissén, Emil Kristensson, A. J. Christiernson, L. J. Carlsson, Sven Persson, J. T. Johansson, Johan Forssell, E. C. Kropp, O. H. Waldén, E. A. Leksell, Aug. Nilsson, J. Hasselquist, K. A. Borg, J. A. Wallin, Viktor Larsson, Hj. Branting, N. A:son Berg, Charles Lindley, Knut S. Tengdahl, F. W. Thorsson, Värner Rydén, C. E. Svensson, A. C. Lindblad* och *Ernst Söderberg* anført följande:

»De olika ländernas plägseder och lagar i fråga om söndagshvilan hafva sin grund antingen i religiöst intresse eller social hänsyn, därvid dock må erinras, att bakom den i bibeln föreskrifna sabbatshvilan nog ligger äfven ett socialt motiv.

Från den religiösa synpunkten, som fordom var den i främsta rummet bestämmande, härleda sig förbuden mot arbete under gudstjänsttiderna, mot allt arbete, som sker inför allmänheten, och i synnerhet mot bullersamma eller eljest uppseendeväckande sysselsättningar eller nöjen. Hit höra äfven en del andra ordningsföreskrifter, såsom förbud mot skyltning i bodfönstren etc.

Men den moderna industrialismen kom med sitt forcerade och utslitande arbete samt sin tendens att inkräkta äfven på de gamla fristunderna. I dess spår uppväxte ett oafvisligt kraf på regelbunden

hvila för kropp och sinne. Det är detta sociala behof, som nu i väsentlig mån uppbär och gifvit fart åt sträfvandena att göra en odelad söndagshvila till verklighet i alla länder.

En ledig veckodag behöfver naturligtvis ej för att fylla sitt ändamål förläggas till en söndag. Men den bör af flera skäl vara gemensam för alla, och det är då själfallet att valet måste falla på söndagen, som har traditionen för sig, och där de religiösa och sociala sträfvandena kunna gå hand i hand.

Behöfligheten af en hvilodag i veckan bestrides numera knappast från något håll. Men en öppen fråga är, om och i hvad mån saken bör ordnas genom statens mellankomst. Det enskilda initiativets företrädare försvaras närmast af de principiella anhängarne till arbetets och arbetsaftalens frihet, för hvilken senare de sålunda i själfva verket äro beredda att offra söndagshvilan. Nära denna grupp stå en del personer, som äro besjälade af förhoppningar, att det frivilliga initiativet skall visa sig mäktigt slutligen lösa frågan och lösa den bättre, än som kan ske på lagstiftningens väg. Slutligen framhålles, att det enskilda initiativet har den opportuna uppgiften att bilda opinion för saken i sådana länder eller speciella arbetsområden, där söndagshvila hvarken är häfdvunnen eller allmänt eftersträfvad. Ty en lag, som ej uppbäres af allmänna opinionen, blefve, säger man, overkställbar, såsom fallet varit t. ex. med en fransk lag om söndagshvila af 1814, som lærer ej vunnit någon tillämpning.

Emellertid har erfarenheten ådagalagt, att förhoppningarne om det enskilda initiativets fruktsamhet gäckats. Utom möjligheten att då denna väg åstadkomma en allt omfattande hvilodag, har öfverallt visat sig, att enstaka försök att genom frivillig öfverenskommelse åstadkomma söndagshvila, där sådan ej iakttages, alltid strandat på den illojala konkurrensen.

Det har isynnerhet varit på den europeiska kontinenten, som frågan om söndagshvila varit särskildt brännande. Där har det i allmänhet gällt att öfvervinna inrotade vanor att arbeta på söndagen lika väl som på andra dagar och att småningom med hjälp af en komplicerad apparat skapa nya sammanstående vanor istället för en ofta brokig mångfald af gamla plägseder.

I de anglosachsiska länderna och på den skandinaviska halfön har däremot krafvet på söndagshvila uppburits och upprätthållits af den allmänna meningen. Någon särskild lagstiftning om söndagshvila har därför icke ifrågakommit. Stadgandet i 7 kap. 3 § af vår strafflag är egentligen endast en bekräftelse af ett närmast i religiöst in-

tresse men nog också af ett socialt behof uppkommet bruk. Detta lagrum bestämmer som bekant bötesstraff för den, som å sön- eller högtidsdag emellan kl. 6 om morgonen och kl. 9 om aftonen idkar handverk eller annat arbete, som kan tåla uppskof, utan det sker till egen eller annans nödtorft. Samma straff stadgas vidare, om kramlåda eller annan dylik bod å sådan sabbatstid till salu öppnas. Förbudet att å sabbatstid till salu öppna kramlåda har alltid strängt upprätthållits af myndigheterna. Det öfriga mera generella förbudets effektivitet har däremot sällan kontrollerats. Några uppseendeväckande öfverträdelser ha icke framträdt i det offentliga och man har förnuftigt nog låtit den stora allmänheten afgöra efter sitt eget tycke, hvad den ansett vara arbete till egen eller annans nödtorft. Hvad på senare tider tilldragit sig uppmärksamheten är däremot att söka bereda större sabbatshvila vid järnvägar, post, telegraf och telefon, där en stor personal användes äfven om söndagarne för att tillgodose allmänhetens nödtorft af samfärdsel. En för ändamålet tillsatt kommitté, den s. k. sabbatshvilekommittén, har år 1902 afgifvit ett betänkande i detta ämne.

Emellertid är det att befara eller rättare sagdt ganska sannolikt, att med industriens och samfärdselns utveckling den nationella traditionen hos oss småningom skall lida väsentligt afbräck. Så skedde i Schweiz, där man i följd däraf beträffande arbetet i fabrikerne, i den lilla industrien och i handeln nödgats ingripa till skydd för en förut upprätthållen söndagshvila. Det är på tiden, att hos oss en undersökning härom sker, särskildt ifråga om industrien, handeln och andra närgränsande arbetsområden. Det redan i en annan denna dag väckt motion omnämnda krafvet på söndagshvila från betjäningen vid badinrättningarna har gifvit anledning till att upptaga denna fråga. Bekant är också de ofta försporda klagomålen från bodbiträden, att de sättas om söndagarne till arbeten i bodarne. Vid industrien är det, såsom allmänt erkännes, i en mängd fall ganska illa beställt. En undersökning skall säkerligen jämväl i öfrigt draga fram i ljuset mycket, som man nu ej har någon kunskap om. Man hör ofta talas om, hur här och hvar underordnade sysselsättas med arbete stora delar af söndagen. Det kan gärna här ock framhållas det synnerliga oskicket med utgifvande af söndagsnummer af tidningarne i ändamål att konkurrera ihjäl hvarandra. Såväl redaktions- och sätteripersonalen som allmänheten borde verkligen förunnas någon söndagshvila från tidningarne. I en till civildepartementet afgifven berättelse om en kongress i Brüssel år 1897 rörande söndagshvila, från hvilken berättelse såsom författad af undertecknad Lindhagen ingressen till denna motion lånats, erinras

att vid sagda kongress skarpt klander riktades mot tidningarnes söndagsnummer.

Det behöfver emellertid knappast betonas, att lagstiftningen om söndagshvila bör akta sig att närgånget ingripa i den enskildes egen verksamhet samt måste i öfrigt respektera och endast, där så påfordras, reglera oundgängligt söndagsarbete såsom uti industrier med ständig eld o. s. v. En undersökning af de faktiska förhållandena nu för tiden kan i hvarje händelse ej vara annat än till gagn.

Uti det förslag till lag om arbetareskydd som nyligen afgifvits af yrkesfarekommittén föreslås följande bestämmelse: »Till förekommande af ohälsa i följd af arbetet skall af arbetsgifvare särskildt iakttagas: — — — i) Arbetet bör, där dess natur det medgifver, så anordnas, att arbetarne komma i åtnjutande af erforderlig söndagshvila.» Kommittéerade säga sig härmed velat rikta uppmärksamheten på betydelsen af erforderlig söndagshvila. De anmärka ock, att oafsedt strafflagens förutnämnda bestämmelser det ej kunde förnekas, att å många arbetsställen med kontinuerlig drift förekommo otillfredsställande förhållanden i fråga om söndagshvila. Kommitténs förslag är emellertid beroende af administrativ pröfning efter inseende af yrkesinspektionen och afser dessutom företrädesvis ett ingripande ur rent hygieniska grunder och mindre ur sociala. Någon närmare undersökning af, hur det förhåller sig numera med söndagshvilan i landet, har kommittén därför icke heller inlåtit sig på. Utan en sådan undersökning kan man dock ej bedöma, i hvad mån och på hvad sätt något bör göras. Klart är emellertid att den söndagshvila, som bör äfven ur social synpunkt upprätthållas, måste vara garanterad genom lag, som väl kan helt kort fastslå själfva grundsatsen, men säkerligen måste mera tydligt specificera tillåtna undantag än bara genom det särdeles tänjbara uttrycket »utan det sker till egen eller annans nödtorft».

På grund af hvad sålunda anförts, hemställes: att Riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa en undersökning, i hvad mån inom vårt land behöflig söndagshvila utan tvingande nödvändighet åsidosattes inom arbetsområden, hvori arbete utföres för arbetsgifvares räkning och särskildt inom industri, handel och andra närliggande verksamheter, äfvensom, därest utredningen skulle därtill gifva anledning, för Riksdagen framlägga erforderligt lagförslag i ämnet.»

I 3 kapitlet 7 och 8 §§ missgärningsbalken af 1734 års lag, hvilket kapitel hade öfverskriften »Om svordom och sabbatsbrott» förekommo följande stadganden: »Then som begår något brott på Söndagar eller Högtidsdagar emellan klockan fyra om morgonen och nijo om aftonen; böte — —. Idkar någon arbete eller handtverk på dessa dagar; böte tio daler för sabbatsbrott, utan det sker till egen eller annans nödtorft, som uppskof ej tåla kan. Kramlådor eller andra bodar skola på Söndagar och Högtidsdagar ej öppnas till salu». I gällande 1864 års strafflag hafva likartade bestämmelser upptagits bland religionsbrotten i sjunde kapitlet, hvars 3 § innehåller följande: »Idkar någon å sön- eller högtidsdag, mellan klockan sex om morgonen och klockan nio om aftonen, handtverk eller annat arbete, som uppskof tåla kan; straffes med böter, högst tjugu riksdaler, utan det sker till egen eller annans nödtorft. Lag samma vare om kramlåda eller annan dylik bod å sådan sabbatstid till salu öppnas». Utöfver nämnda bestämmelser förekomma i särskilda författningar föreskrifter angående förbud mot viss försäljning eller viss verksamhet under sabbatstid.

Beträffande den *utländska lagstiftningen* i detta ämne får utskottet hänvisa till den s. k. yrkesfarekommitténs den 9 december 1909 afgifna betänkande, som i denna del innehåller följande:

»Arbetarnes söndagshvila utgör i flertalet kulturstater föremål för särskilda lagbestämmelser, ofta till och med för särskild lagstiftning. De hufvudsakliga stadgandena i ämnet äro i regel ganska kortfattade men undantagsbestämmelserna vanligen synnerligen talrika och omfattande. Här nedan lämnas en öfversikt af de hufvudsakliga stadgandena i ett antal olika stater.

Belgien. Det är förbjudet att till arbete i industriella eller kommersiella företag under mer än sex dagar i veckan använda andra än näringsidkarens, hos honom boende familjemedlemmar, tjänare eller husfolk. Veckohvilan skall infalla på söndagen. (Lag om söndagshvila, den 17 juli 1905).

Danmark. Under folkkyrkans sön- och helgdagar samt grundlagsdagen (efter klockan 12 midd.) får ej idkas något slags arbete, som bullrar eller eljest är störande, åkeriverksamhet (efter klockan 10 f. m.) i städerna, handel, fabriks- eller fabriksmässig industriell verksamhet. (Lag om »den offentlige Fred paa Folkekirkens Helligdage samt Grundlovsdagen», den 22 april 1904).

England. Något allmängiltigt förbud mot söndagsarbete meddelas ej i skyddslagstiftningen men lär förekomma i »Lords day acts».

Frankrike. Det är förbjudet att sysselsätta något biträde eller någon arbetare i ett industriellt eller kommersiellt företag mer än sex dagar i veckan. Veckohvilen bör omfatta minst 24 timmar i följd och infalla på söndagen. (Lag om veckohvila för arbetare och biträden, den 13 juli 1906).

Norge. Från klockan 6 e. m. dagen före en sön- eller helgdag till klockan 10 e. m. på denna eller, där två eller flera sådana dagar följa på hvarandra, den sista sön- eller helgdagen får arbete icke äga rum. (Fabriktillynslagen, § 27.)

Schweiz. Arbete på söndagarna är förbjudet. Den kantonala lagstiftningen kan dessutom bestämma högst åtta helgdagar per år, då arbetet skall hvila. Dylka bestämmelser äro bindande endast för vederbörande religionsbekännare. Den som ej vill arbeta å andra kyrkliga festdagar, får ej straffas därför. (Fabrikslagen, § 14).

Tyskland. Yrkesidkare kunna ej förplikta sina arbetare att arbeta på sön- och helgdagar. I flertalet industriella företag är arbetet förbjudet på sådana dagar. Ledigheten skall minst belöpa sig, för en sön- eller helgdag till 24, för två på hvarandra följande sön- och helgdagar till 36 samt för jul-, påsk- och pingsthelgen till 48 timmar. Ledighetstiden skall räknas från klockan 12 på natten och skall vid två på hvarandra följande sön- och helgdagar räkna till klockan 6 den andra dagens eftermiddag. I handelsföretag få biträden, lärlingar och arbetare icke alls sysselsättas på den första jul-, påsk- eller pingstdagen och å andra sön- eller helgdagar icke längre än fem timmar. (Yrkeslagen, §§ 105 a och b).

Österrike. På söndagar skall allt yrkesarbete hvila. Söndagshvilen skall börja senast klockan 6 på söndagsmorgonen, samtidigt för hela personalen, och fortvara minst 24 timmar. Inom handelsyrket medgifves söndagsarbete under högst fyra timmar. På helgdagar skola arbetarne, med hänsyn till deras konfession, lämnas erforderlig tid att besöka förmiddagsgudstjänsten. (Yrkeslagen, § 75: I, II, IX och XIV).

Förutberörda undantagsbestämmelser, som i åtskilliga länder föreskrifva ersättning för den mistade söndagshvilen genom ledighet å annan veckodag, åsyfta i hufvudsak dels vissa slag af företag, såsom för tillverkning och försäljning af lifsmedel, tillhandahållande af vatten, gas och elektricitet, transport- och kommunikationsanstalter, badinrättningar, tidningstryckerier samt företag, som kräfva kontinuerlig drift, dels vissa slag af sysselsättningar, oafsedt hvar de förekomma, såsom nödvändiga arbeten för reparationer, eldning, bevakning, rengöring och inventering.

För minderåriga, och stundom äfven för kvinnor, gälla i somliga länder särskilda, strängare föreskrifter beträffande söndagshvilan.»

Den af motionärerna nu berörda frågan om åtgärder för beredande af behöflig söndagshvila från arbete har förut varit föremål för behandling inom Riksdagen. Så hemställde Riksdagen i skrifvelse till Kungl. Maj:t den 27 april 1901, att Kungl. Maj:t täcktes låta verkställa utredning, huruvida, på hvad sätt och i hvad mån-nödig sabbats-hvila, där sådan ej redan medgifvits, måtte kunna beredas åt tjänstemän och betjante vid postverket, statens järnvägar samt statens telegraf- och telefonväsen. I anledning af denna skrifvelse uppdrog Kungl. Maj:t åt en kommitté att verkställa utredning i fråga om utsträckt sabbats-hvila åt vissa statstjänstemän och betjante, hvilken kommitté den 28 april 1902 afgaf sitt af motionären omnämnda betänkande. På grundvalen däraf meddelade Kungl. Maj:t genom särskilda nådiga bref under åren 1903 och 1904 vissa föreskrifter, innefattande beträffande personalen vid post- och telegrafverken bemyndigande för generalpoststyrelsen och telegrafstyrelsen att vidtaga anordningar jämväl genom anställande, där så erfordrades, af extra personal för beredande under sön- och helgdagar af ledighet åt personalen, då sådant utan hinder af göromålens behöriga gång kunde äga rum. Vidkommande personalen vid statens järnvägar meddelade Kungl. Maj:t i nådigt bref till järnvägsstyrelsen den 8 december 1904, förutom enahanda bemyndigande, som enligt hvad nyss nämnts gafs åt generalpost- och telegrafstyrelserna, vissa angifna bestämmelser i det ifrågavarande afseendet. Föreskrifter i ämnet hafva sedermera utfärdats genom särskilda cirkulärskrifvelser af generalpoststyrelsen den 26 januari och 26 februari 1904, af telegrafstyrelsen den 29 april 1904 och 15 mars 1907 samt af järnvägsstyrelsen den 30 mars 1905.

Uti en under år 1905 inom Andra kammaren väckt motion yrkades, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det täcktes Kungl. Maj:t låta utreda, huruvida och på hvad sätt söndagsarbete måtte kunna, utöfver hvad därom funnes stadgadt, på lagstiftningsväg ytterligare inskränkas, samt för Riksdagen framlägga det förslag, hvartill denna utredning kunde gifva anledning. Motionen tillstyrktes af det Andra kammarens tillfälliga utskott, dit densamma hänvisats, men afslogs af kammaren efter votering med 116 röster mot 81. Ett hufvudskäl för denna utgång af frågan synes hafva varit mindre den omständigheten, att en begränsning af söndagsarbetet i vårt land ej vore af nöden, än en befarad svårighet att särskildt med hänsyn till den

vida omfattning, som gifvits åt den gjorda framställningen, på lagstiftningens väg nå ett verkligt bättre resultat i det afseende, hvarom var fråga.

Beträffande nyttan och behovet för individen af erforderlig söndagshvila torde icke mer än en mening kunna råda. Utskottet vill i detta afseende åberopa ett uttalande af en af de internationella kongresser, som under senare tider hållits angående detta ämne. Så uttalade redan 1889 års kongress i Paris följande: »En hel hvilodag i veckan är i allmänhet för enhver nödvändig för bevarandet af kroppens och själens hälsa och energi. Den är ett väsentligt villkor för fortsatt arbetsduglighet och högre lifslängd, en förutsättning för materiellt välstånd och moralisk utveckling för individen, för familjen, för nationen. — De moraliska konsekvenserna af hvilodagen hafva en ekonomisk återverkan och bereda i följd däraf välstånd.» Särskildt framhölls söndagshvilan såsom behöflig för kroppsarbetaren, såsom ägnad att höja hans intellektuella och sedliga personlighet.

Ehuru utskottet ingalunda förbiser de stora svårigheter, som utan tvifvel äro förknippade med en sådan lagstiftning som den nu ifrågasatta, har dock utskottet ansett det vara af vikt, att den nu väckta frågan föres fram till en lösning, som i möjligaste mån tillgodoser det sociala och humanitära behof, som här ostridigt förefinnes. Det synes utskottet icke skola möta oöfverstigliga hinder att i det förevarande afseendet träffa vissa föreskrifter, som bättre än gällande lagstiftning fylla detta behof.

Visserligen framträda här med anspråk på behörigt beaktande nationella sedvanor och folkets egna föreställningssätt. Och visserligen är det sannt, att de krafter, som i det hela reglera det ekonomiska lifvet, i många stycken äro desamma som vid tidpunkten för tillkomsten af den gällande lagstiftningen angående sabbatshvila. Men å andra sidan har vår tid skapat väsentliga förändringar i de förhållanden, för hvilka sagda lagstiftning var ämnad. I belysning hufvudsakligen af hvad som härutinnan förekommit, främst den moderna industrialismens framträdande och utveckling, är det som den nu väckta frågan behandlats och bedömts i de moderna staterna i senare tid. Under trycket af en allt starkare utveckling på det ekonomiska området har sålunda helt visst det enskilda intresset, arbetares såväl som arbetsgifvares, i en omfattning, som, hvad vårt land angår, ursprungligen ingalunda varit afsedd, tvingat fram arbete, hvilket kunde hafva »tålt uppskof» och ej skett endast »i nödfall».

Beträffande omfattningen af söndagsarbetet i vårt land inom de yrken, hvarom nu särskildt är fråga, vill utskottet hänvisa till den utredning, som inom kommerskollegii arbetsstatistiska afdelning pågår angående arbetstidens längd inom vissa yrken, och hvars preliminära resultat hållits utskottet till handa. Af denna undersökning framgår bland annat, att antalet arbetare med *ordinarie* söndagsarbete (längre eller kortare) uppgifvits till omkring 16,000, däraf 9,100 skiftarbetare. Det ojämförligt största antalet söndagsarbetare träffades inom närings- och njutningsämnesindustrien, nämligen omkring 8,600 (däraf vid råsockerbruk under kampanjen 4,800 och vid mejerier 2,250). Därefter inom malmförädlingsindustrien omkring 3,000, mineralindustrien omkring 1,000, trämasse- och pappersindustrien omkring 1,000, barberare och perukmakare 600 o. s. v. Af en annan inom kommerskollegii nämnda afdelning verkställd undersökning angående kollektivaftalet i Sverige framgår, att vid 1908 års ingång 1,348 dylika aftal, omfattande 9,324 arbetsgifvare och 198,827 arbetare, meddelade stadganden angående ersättning för sön- och helgdagsarbete.

Det synes utskottet uppenbart, att vid en lagstiftning, sådan som den nu ifrågasatta, de intressen, som framkallat nu omnämnda förhållanden, ingalunda få åsidosättas. För de yrkesgrenar, där söndagsarbete, regelbundet eller vid vissa tillfällen, icke kan undvikas, böra därför ej göras föreskrifter, hvarigenom rättvisa och billiga kraf från näringsidkares och andras sida ej vinna behörigt beaktande. I detta hänseende synes dock en närmare undersökning kunna lämna den erforderliga vägledning. En dylik lärer ock ådagalägga, huruvida icke inom de industrier eller yrkesgrenar, där arbete under söndagar kan anses icke böra ifrågakomma, arbetet likväl bör fortgå äfven under någon eller vissa af de helgdagar, som infalla å andra veckodagar än söndagar, och beträffande hvilka enligt vunnit erfarenhet afbrott i arbetet visat sig medföra arbetets inställande jämväl under kringliggande söckendagar eller eljest varit förenadt med afsevärdare svårigheter.

Slutligen vill utskottet i fråga om den lagstiftning, hvarom här är fråga, framhålla, att densamma rättvisligen synes böra erhålla afseende icke blott såsom motionärerna ifrågasatt å sådana fall, där arbete utföres för arbetsgifvares räkning, utan äfven å öfriga fall, där det kan vara af vikt, att gällande föreskrifter i det förevarande hänseendet undergå den rättelse eller jämkning, som må befinnas vara af hänsyn, som härofvan framhållits, eller af förhållandena i öfrigt betingad.

På grund af hvad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att Riksdagen, med anledning af förevarande motion, måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t ville låta verkställa undersökning, i hvad mån inom vårt land behöflig söndagshvila utan berättigad anledning åsidosättes, särskildt inom industri, handel och andra närliggande arbetsområden, äfvensom, därest utredningen skulle därtill gifva anledning, för Riksdagen framlägga erforderligt lagförslag i ämnet.

Stockholm den 8 mars 1910.

På lagutskottets vägnar:

ERNST TRYGGER.
